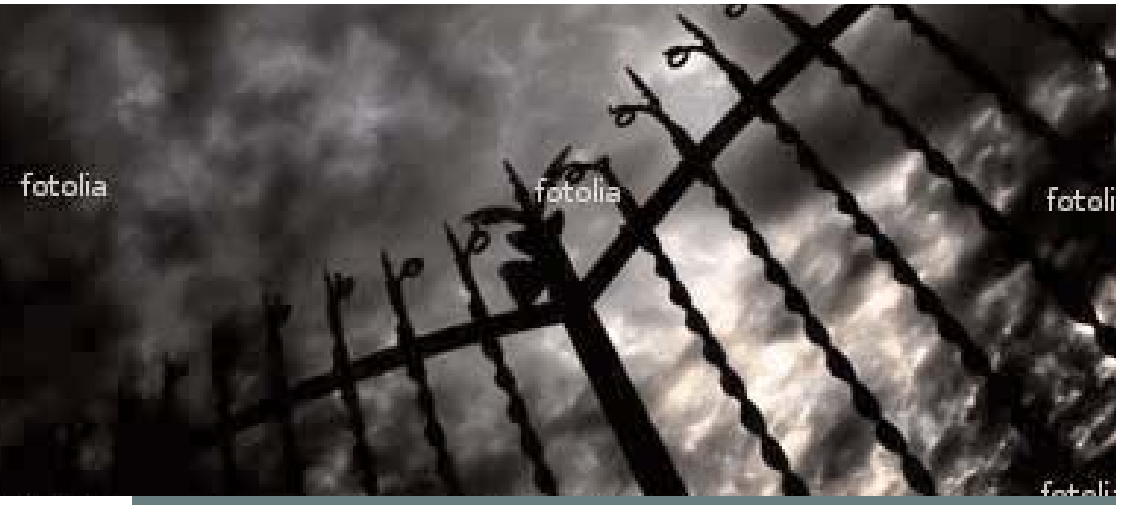

Ölümcül Hastalık: Umutsuzluk

Vefa Taşdelen

Giriş

Umutsuzluk, her bir bireyin zaman zaman yaşadığı ve tecrübe ettiği bir durumdur. Genellikle olasılıklar karşısında filizlenen umut ve umutsuzluk, kişinin yaşamdan/gelecek zamandan beklentilerini de ifade eder bir bakıma: Sınavı kazanmayı umut ediyorum, gelecek yıla kadar bir işe girebilmeyi umut ediyorum, kardeşimi görebilmeyi umut ediyorum... Umut bizi hayatın gülen yüzüyle karşılaştırır; umutsuzluk ise beklentilerimizin karşılık bulmaması, hayallerimizin gerçekleşmemesi, olasılıkların beklentilerimizin aleyhine gelişmesidir. Eğer varoluşumuzun anlamını, hayatımızın tüm değerini, beklentilerimizin gerçekleşmesine bağladıysak, olasılıkların beklentilerimizin aleyhine gelişmesi durumunda derin bir çöküntü içine girmemiz, giderek hayatı boş, değersiz ve anlamsız görmemiz kaçınılmazdır. Umudun kalmaması, beklentilerin boşa çıkması, bunlara atfettiğimiz değerle koşut bir biçimde hayatımızı anlamsızlaş-

Yard. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

vefatasdelen@yahoo.com

tırır, içimizdeki değersizlik duygusu yoğunlaşır. Kuşkusuz varoluşun sayısız yüzü, çok renkli kanatları vardır. İnsanın sürekli olarak aynı ruh hâlini yaşaması düşünülemez. Varoluş hâlleri ne kadar katı da olsa, zaman içinde yavaş yavaş, hatta kendini hissettirmeden değişir ve giderek değişmez dediğimiz ruh hâllerinden koparak yeni yaşantılara yelken açarız. Bu, derin travmaların yaşandığı durumlarda, sevdiğimiz insanları kaybettiğimiz zamanlarda ortaya çıkar. Dayanılmaz acı, zaman içinde yavaş yavaş etkisini yitirir. Yaşananlar unutulmasa da, olup biteni hatırlamak ilk zamanlardaki kadar acı vermez insana; ve bu iyi ki böyledir. Şair, insan yüreğinin acısını tutmadığından söz eder. Sadece acısını değil, sevincini de tutmaz o. Çarkıfeleğin pervaneleri gibi dönüp durur insanın iç hâlleri. Belki bu yüzden olacak ki, Camus'nün, Yabancı adlı romanında şöyle bir ifade geçer: "Annem, bir kişinin hiçbir zaman tam olarak mutsuz olamayacağını söylerdi." Bu demektir ki, hiçbir duyguyu tam olarak saf bir şekilde yaşayamayız. Acıyı, umutsuzluğu, sevinci de yüzde yüz saf olarak yaşayamayız. En saf madenlerin bile kendi bileşenleri arasında başka elementleri barındırması gibi en saf acı da biraz sevinci, en katı umutsuzluk da biraz umudu, en derin hüzün de biraz sevinci barındırır kendi içinde; bunun aksi de doğrudur: Tam olarak sevinemeyiz, tam olarak mutlu olamayız, tam olarak kendimizi güvende hissedemeyiz. Hiçbir duygu saf bir hâlde yaşanmaz. Çünkü eksik bir şekilde kendi varoluşunun peşinde olan insan "tam" bir yaşantı için uygun bir yapıda değildir gerçekten.

Bu makalede umut ve umutsuzluk, gündelik kullanımlarının dışında, farklı bir anlamda ele alınacaktır. Zira Kierkegaard umutsuzluğu, gelip geçici bir ruh hâli olarak değil, bir benlik sorunu olarak ele almaktadır. Kierkegaard umudu ve umutsuzluğu, iman, ölüm ve ölümsüzlük kavramlarıyla ilişkilendirmektedir. Ölüm ve ölümsüzlük; sadece bir sanat, bilim, din ve felsefe sorunu olarak değil, bizzat her bir bireyin kendi varoluşunda bulguladığı bir "öznel sorun", bir "kendi olma" sorunu olarak, tarihin her döneminde varlığını korumuştur. Bu da gayet doğal bir şeydir. Zira hayatı ve ölümü, bizzat her bir birey kendi içinde, kendisini de onların içinde hissetmiştir. İnsan ölümü düşünmüştür ve bu kendisine zor gelmiştir. Hayata en güçlü bağlarla bağlı olduğu anlarda bile, ölümlü olmak duygusu güçlü bir rüzgâr gibi esmiştir iç âleminde. Şairler, yazarlar, sanatçılar, din adamları, filozoflar; hayata ve ölüme bir yorum getirmeye çalışmışlardır. Ama hiçbir düşünce "sorun"u çözememiştir. Zira ölüm, insanın düşünceleri ile kendisinden kurtulabileceği bir "problem" değildir. Ölüm bizzat kişisel olarak yaşanması gereken bir durumdur.

1. İnsanın Yazgısı

İnsanın yeryüzündeki varoluşu, ölümle koşullanmıştır. Varolmak demek, ölümlü de olmak demektir. Ölüm, öteden beri, insan, Tanrı ve evren bilmecesi karşısında ter döken insanın görmezlikten gelemeyeceği bir konu olmuştur. Kierkegaard'un da üzerinde durduğu gibi, Âdem'in cennetten yeryüzüne düşüşü, beraberinde ölümü de getirmiştir; ölüm tam bir kesinlik içinde verilmiştir kendisine (1). Ölüm karşısında, ölüme doğru ilerleyerek varolmak, insanın yeryüzündeki en temel varoluş biçimidir. Heidegger, ölümün, "ölüme-doğru-varlık" (zum tod) olan insanın "son imkânı" olduğunu söylerken, bu özelliğin tüm varoluşu, varoluşun anlamını baştan sona belirlediği konusu üzerinde durur (2). Sartre, felsefesinin temel kavramlarından biri olan ölümü "saçma" (absurde), saçmayı da ölüm düşüncesiyle anlaşılır kılar. Zira ölüm hayatı, hayat da ölümü açıklayacak durumda değildir. "Ölüm varsa bu hayat niye var, hayat varsa ölümün anlamı nedir" soruları, belirli yönde (dinsel, ideolojik) kültürlenmemiş insan zihni için cevabı zor olan sorulardır. Ölüm, ortaya çıkardığı "Peki ya daha sonra?..." (3) sorusuyla, tüm yaşama gücünü keserken, varoluşun bir anlamı olabileceği düşüncesini de sarsar. Camus, gelecek zamanla ölümlü olma düşüncesini bir araya getirir. Bu durumda tasarı, proje, hayal gibi kavramlar garip bir çarpıklık içine girer ve bu da "uyumsuz/saçma" düşüncesine kaynaklık eder. Bu düşünce "geleceğe yönelme, geleceği isteme" tutumunda örtük bir şekilde ortaya çıkar. Artık bir tek felsefe sorunu kalır ortada: intihar. Yaşamın anlamlı olup olmadığına cevap vermek, felsefenin en temel sorununa cevap vermektir artık (4). Ölüm duygusu her bir insanın içinde vardır. Bilerek ya da bilmeyerek, farkında olarak ya da olmayarak, bütün hesaplarını "ölümlü olma" gerçeği üzerine kurar. Neresinden bakılırsa bakılsın, ölüm hayatın merkezi kavramı olmaya devam eder. Şairler, yazarlar, romancılar ölüme bir yorum getirmeden, onunla hesaplaşmadan edememişlerdir. Bu kaçınılmaz bir şeydir. Zira ölüm, kimsenin ölümü değildir; her bir kişinin kendi ölümüdür. Heidegger'de olduğu gibi bazıları onu "ölünür" diye yeri ve öznesi belirsiz bir durum hâline getirseler de, bu belirsizlikten kurtarılarak her bir birey tarafından kendi ölümü olarak benimsenmeden varoluşun sahici yapısına kavuşmak da mümkün değildir. Zira o ne devredebileceğimiz, ne de kendi varlığımızdan uzaklaştırabileceğimiz bir durumdur. Varoluşumun her bir anı, ölümlü olma özelliğim ile birliktedir. Ölümsüz olarak bir an bile yaşayamam. Varoluşumun pek çok özelliğinden vazgeçebilirim: genç ken ihtiyar, zenginken fakir, cahilken okumuş olabilirim. Bunlardan

hiçbiri benim varlığımı nitelemez. Ama ölüm öyle değildir: o her hâlde ve her durumda "benim olan", "benimle birlikte olan", kendi varoluşumu kendisiyle ölçüp biçebileceğim, anlayıp yorumlayabileceğim bir durumdur.

İşte insanın yeryüzündeki ölümlü varoluşu acılı ve katlanılması gereken bir varoluştur. Kimisi bundan bir karamsarlık, kimisi de coşku ve neşe türetmiştir. Antik Yunan kültüründeki dionisos anlayışı, ölüm karşısında belirli bir coşkuyu ve neşeyi simgeler. Hölderlin, Empedokles'in Ölümü'nde bu neşeyi şu şekilde dile getirir: "Ve açıkça ağır ve acılı yeryüzüne adadım yüreğimi ve sık sık kendisini ölünceye dek bağlılıkla, korkusuzca, ağır yazgı yüküyle seveceğime, gizemlerinin hiçbirini küçümsemeyeceğime söz verdim. Böylece ölümlü bir bağla bağlandım ona." (5) Dionisosçu tutumda ölüm karşısında ümitsizliğe kapılıp dünyadan el etek çekmek yoktur. Aksine sonuna kadar ona bağlı kalmak ve yaşama duygusunu yitirmemek esastır. Ama bu tür bir düşünce bile, ölüm duygusunun insanların iç dünyalarına ne kadar işlediğini göstermeye yeter. Antik Yunan kültüründeki ölüm düşüncesini ve bu temel gerçeklikten çıkarılan neşe ve hayata bağlılık duygusunu, o döneme ait bir atasözü şu şekilde dile getirir: "En iyisi doğmamış olmaktır. Olabildiğince erken ölmek ondan sonra gelir." Kranz bu ifadeyi şu şekilde yorumlar: Bu söz, "Helen neşeliliğinin dayandığı temelin ne kadar karanlık olduğunu gösteriyor." (6) Hindu kültürünün temel metinlerinden olan Upanişadlar'da yer alan, "Ey ölüm! Seni tanıyan zenginliği ne yapsın" (7) ifadesi de, ölüm ve yaşam arasındaki karşıtlıkta, insanın içinde yer edinen derin acıyı dışa vurur. Homeros'un Odysseia'sında geçen, "İnsandan daha fani bir şey barındırmıyor bağrında toprak." (8) ifadesi de, ölüm karşısındaki yılgınlığı ve çaresizliği, insanın yeryüzündeki varoluşunun esaslı iğretiliğini dile getirir.

Kuşkusuz, ölüm karşısındaki en temel ve en köklü tutumu tek tanrılı dinler göstermiştir. Onlar, dünya hayatının insan ruhu için gerçek vatan olmadığı duygusunu öne çıkararak fanilik düşüncesini ısrarla vurgulamışlar, bu duyguyu insanın en büyük eğitim ve terbiye aracı hâline getirmişlerdir. İsa'ya atfen İncil'de şu sözler geçer: "Diriliş ve hayat benim. Bana iman eden kişi ölse de yaşayacaktır." (9) Kur'an'da da sık sık Allah'ın diriltici sıfatına işaret edilmektedir (10). Hıristiyan teolojisinin kavramsal yapısının oluşumuna katkıda bulunan en büyük düşünürlerden olan Aziz Agustinus, "Ruhumuz tekrar sende dinginliğe kavuşuncaya kadar tedirgin kalacaktır" diye yakarırken, dünya hayatının beraberinde getirmiş olduğu "yabancılaşmaya", "ayrılığa", "uzak düşüş"e ve "gerilim"e de işaret etmiştir (11). Mevlana'nın, ölümü, şeb-i arus imi ile karşılaması da bu kavuşma hâline,

gurbetten yuvaya dönüş sevincine işaret eder. Tek tanrılı dinlerle ve bu dinlerle birlikte türeyen düşüncelere göre, cennetten dünyaya düşen insan, böylece yine o sonsuz hayata dönebilecektir; ancak bunun için dünya engelinden kurtulması ve ölüm hâlini yaşaması/tatması gerekecektir. Bu zor deneyimden sonra, yeniden sonsuz hayata yol bulabilecektir. Bu durum, cennetten yeryüzüne düşüşün kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bundan ortaya çıkar ki, insan ölüm, ölüm de insan içindir. Zira onu kendi bilincinde yaşayan ve yolunun kaçınılmaz bir şekilde ölüme doğru gittiğini bilen biricik varlıktır insandır. Bu hâliyle ölmek için yaşayan bir varlık olduğunu da bilir ve elinde olmadan ve hiçbir şey yapamadan, bile bile öylece ölüme doğru gider.

Paganist Antik Yunan kültüründe bir tür "ölüm sonrası yaşam" düşüncesi vardır; ama bu inanç tek tanrılı dinlerin öne çıkardığı anlamda "ölümsüz ruh" anlayışında kaynağını bulmaz. Kierkegaard'un deyişi ile ruh anlayışı, Hıristiyanlıkla birlikte Batı kültürüne girmiştir. Ruh (spirit), bengi hayat inancını beraberinde getirir. Sonsuzluk anlayışı, tekrar tekrar cisimleşen ve bu şekilde bir süreklilik kazanan Antik Yunan kültürünün "sınırsızlık", "öncesizlik" ve "sonrasızlık" anlayışından, bütün bunların beraberinde getirdiği yeniden cisimleşme (reincarnation) inancından farklıdır. Bu inanca göre tin/can (pysiche) (12), sürekli olarak farklı türlerde (at, balık, insan) cisimleşir ve bu şekilde yeryüzündeki sınırsız yolculuğu sürüp gider (13). Empedokles bu inancı şu şekilde dile getirir: "Vaktiyle ben oğlan, kız, çalı oldum, / Kuş oldum, denizden sıçrayan dilsiz balık oldum." (14) Antik Yunan düşüncesinde madde gibi zaman da öncesiz ve sonrasızdır, adeta çembersel bir dönüşle sürekli kendini yineler durur. Bu tekrarlanışta tin/can (pysiche), tekrar tekrar cisimleşir, yeniden ortaya çıkar. Tek tanrılı dinlerin getirmiş olduğu "yaratılış" fikri ile başı ve sonu olan bir zaman ve mekân anlayışı, beraberinde tekil, bir defalık ve biricik ruh (spirit) anlayışını da getirir. Burada çembersel bir dönüş değil, dönüşü olmayan çizgisel bir hareketlilik söz konusu olur. Yaratılışla başlayan bu çizgisel hareket yine yaratılışla birlikte çizgisel olarak sürer. Kıyametle/mahşerle (eskaton) birlikte de sona erer. Kierkegaard'a göre, ruh anlayışıyla birlikte sonsuzluk düşüncesi, (15) bir kerelik dünya hayatı, bütün bunlarla birlikte de belirli bir günah ve cinsellik anlayışı Batı kültürüne girmiştir (16).

2. Ben Olma Ödevi ve Umutsuzluk

Ölümcül Hastalık (Sygdommen til Døden), Kierkegaard'un önemli eserlerinden biridir (17). Anti-Climacus müstear ismiyle yazdığı bu ese-

rinde, "umutsuzluk" kavramını "ölümcül hastalık" olarak ele alır. Umutsuzluk, ilk defa bu eserde bir hastalık olarak ortaya çıkar; belki hâla da öyledir. Zira hiçbir doktorun hastalık literatüründe yer almaz o, hiçbir ilacın prospektinde "umutsuzluğa iyi gelir" ibaresi yazmaz. Ama Kierkegaard'un literatüründe böyle bir hastalık vardır; hem de birincil dereceden ölümcül hastalıktır. Kişi eğer bu hastalığa yakalanmazsa, ölümsüz olmanın sırrına da erebilir; doktorlar bu hastalığı tedavi edebilirlerse hastalarını ölümsüz kılmanın gizini de elde ederler. Gündelik hayatta umut ve umutsuzluk, bir ihtimal hesabıdır çoğu kez. İhtimal yüksekse umut da yüksektir, ihtimal düşükse umut da düşüktür. Kierkegaard'un Ölümcül Hastalık'ta sözünü ettiği umutsuzluk, ister güçlü, ister zayıf olsun, hiçbir olasılık hesabına sığmaz.

Gündelik *hayatta umut ve umutsuzluk, bir ihtimal hesabıdır çoğu kez. İhtimal yüksekse umut da yüksektir, ihtimal düşükse umut da düşüktür.*

Kierkegaard, kitaplarını çoğu kez tarihten, kutsal kitaplardan aldığı öykülerle, kıssalarla süsler. Kitapları, bu öykü ve kıssaların yorumundan oluşur. Somut olanı temel alan varoluş merkezli anlatımı tarihsel, dinsel ve mitolojik karakterle örnekler; bu şekilde felsefe, tarihsel ve dinsel olaylarda cisimleşir. Sözgelimi Kaygı Kavramı'nda ilk günah; Korku ve Tirteme'de Hz. İbrahim ve oğlu, Agamemnon ve kızı; Ya/Ya da'nın estetik varoluş biçiminin örneklendiği bölümlerinde Don Juan, Mephisto, etik varoluş alanının örneklendiği bölümünde Yargıç Wilhelm gibi tarihsel, dinsel, mitolojik ve imgesel karakterlerden yararlanır. Ölümcül Hastalık'ta ise Lazar'ın öyküsünden hareket eder. Yohanna İncili'nin XI. babında Lazarus'un ölümünden ve İsa'nın ölen bu kişiyi, bir mucize olarak diriltmesinden söz edilir: İsa "bu sözleri söyledikten sonra 'Dostumuz Lazar uyudu' diye ekledi. Öğrenciler, 'Uyuduysa iyileşecektir' dediler. İsa Lazarus'un ölümünden söz ediyordu, ama onlar olağan uykudan söz ettiğini sanmışlardı. Bunun üzerine İsa açıkça 'Lazar öldü' dedi. Bundan sonra, kendisinin "diriliş" ve "yaşam" olduğunu, kendisine inananların asla ölmeyeceğini söyleyen İsa, gömülü bulunduğu mağaranın önüne giderek Lazarus'a "Dışarı çık!" diye seslendi. Ölü, elleri ayakları sargılarla bağlı, yüzü peşkirle sarılı bir hâlde dışarı çıktı. İsa oradakilere, "Onu çözün, bırakın gitsin" dedi." (18) İşte Kierkegaard, Ölümcül Hastalık'ı bu metin üzerine kurar.

Umutsuzluğun belirlenmesinde "kendisi olmak" önemli bir konum

Umutsuzluğun *belirlenmesinde "kendisi olmak" önemli bir konum arz eder. Nedir kendisi olmak? Bunu "ben olmak", bir "ben hâline gelmek" olarak ifade edebiliriz.*

arz eder. Nedir kendisi olmak? Bunu "ben olmak", bir "ben hâline gelmek" olarak ifade edebiliriz. Umut "ben olmaya" göre umuttur, umutsuzluk "ben olma"ya göre umutsuzluktur. "Benlik" kavramı, tıpkı "korku", "kaygı" ve "tutku" kavramlarında olduğu gibi umudun ve umutsuzluğun da kriteriumudur. Kaygı gibi, umutsuzluk da benlikle, benliğin sentezi ile alakalıdır. "Ben olma" durumuna göre çeşitli umutsuzluk biçimleri ortaya çıkar. "Ruhun ve benin hastalığı" olarak tanımlanan umusuzluğun üç temel biçimi vardır: (1) Bir beni olduğunun farkında olmamanın umutsuzluğu: sahici olmayan umutsuzluk (inauthentic despair), (2) kendisi olmak istememenin umutsuzluğu, ve (3) kendisi olmak istemenin umutsuzluğu. Bu umutsuzluk biçimleri, hemen her defasında Kierkegaard felsefesinin baştan sona etrafında dönüp dolaştığı "benlik" kavramına göre konum kazanır. Ölümcül Hastalık'ta da bu tema ortaya çıkar: "İnsan ruh (spirit)'tur. Fakat ruh nedir? Ruh, ben'dir. Fakat ben nedir? Ben, kendi kendisiyle ilgilenen bir ilişkidir." (19) Bu ilişki, ruh ve beden, sonlu ve sonsuz, geçici ve kalıcı, özgürlük ve zorunluluk arasındaki bir ilişkidir (20). Bu karşıt kutuplar arasındaki ilişki benliğin sentezini oluşturur. Böylece benlik, kendisini meydana getiren karşıt öğeler arasındaki diyalektik bir ilişki biçimi olarak ortaya çıkar. İnsan, bu zıt unsurları kendi varlığında sentezleyerek kendi benliğini oluşturur. Buradan da anlaşılacağı üzere, benlik hazır olarak insan varlığında bulunmaz; bir tohumun uygun ortamı bulduğunda filizlenip büyümesi gibi doğal bir süreci de izlemez. Kişi onu kendisi kazanacak, kendi çabaları, yönelim ve tercihleri ile kendi benliğini oluşturacaktır. Ölümcül Hastalık'ta öne çıkan tema, ben olma ödevi karşısında, kişisel tercihin önemidir. Gerçekten de, kişinin en önemli ödevi bir ben hâline gelebilmesidir. Benlik, varoluşun telosudur. Fakat bu öylesine kolayca göz ardı edilebilen bir ödevdir ki, kişiye, beş dolar kaybetmek, elini kolunu kaybetmek, bir kadını(n aşkını) kaybetmek, benliğini kaybetmekten daha trajik görünebilir. Bu açıdan bakıldığında, benlik hâline gelmek, gündelik hayatın meşgaleleri arasında kaybolmuş kişiler tarafından hiç de önem verilen konulardan biri değildir. Denilebilir ki, varlığı en az merak edilen şeyler arasındadır o. Bir ben hâline geldiği hissedilen kişi, sakıncalı, yabancı, hatta yok edilmesi gereken bir kişi olarak bile görülebilir. Kişinin benliksizleşmesi ise neredeyse en az dikkat çeken bir şeydir, sanki hiçbir şey olmamış gibi sessizce olup biter (21).

Ölümcül Hastalık'ta ben olma ya da olmama yönündeki tercih öne çıkar. Ama kolayca anlaşılacağı gibi bu zıtlıkları sentez hâline getirmek, onları kendi içinde bir birliğe ve uyma kavuşturmak, böylece bir benliğe ulaşmak, zor ve uzun bir uğraşıyı da gerektirir. Zira onların bir araya gelmesi, Pascal'ın deyişi ile bir "savaş"ı da gerekli kılar (22). Bütün bu zıtlıklar sentezde uyum hâline, bir "ben" hâline gelir. Zor olan da budur. İnsan savaşsız olamaz artık. Savaş, bir anlık değildir. İnsan bu sentezi koruyabilmek ve sürdürebilmek için her an karar verme, seçimde bulunma ve eyleme geçme durumunda olması gerekir. Ben olmak, aşı olmak gibi bir şey değildir; bir anda olup bitmez. Kişi eylemleri ve tutumlarıyla her an ben olmayı seçer. Bu seçimden vazgeçtiğinde, kendisi olmaktan da vazgeçer. Umutsuzluk en çok bu vazgeçişte, bu kırılma noktalarında ortaya çıkar. Ben olmak yerine tutkuların ve çıkarların şeyleştirdiği bir varlık olmak, haz ve eğlence çarkında daha cazip gelir. Bu nedenle ben olmaktan vazgeçmesi için pek çok cazip seçenek vardır önünde. Ve bu cazip seçenekler gittikçe çoğalmaktadır. Zira bir benlik olmayı kuduz olmaktan daha tehlikeli gören bir çağın duyarlığı, kendilerini aynı havuzun suları içinde kaybetmekten haz duyacağı toplumsal bir devinim mekanizması içinde yaşamayı ister; üstelik bir ben olamamanın acısını duymadan, bu yoksunluğun umutsuzluğunu yaşamadan. Sözgelimi, "Çevresinde büyük kalabalıkların toplandığını görmekle, dünyanın gidişatını kavramaya çalışırken bu kadar çok insansal işleri omzuna almakla bu umutsuz kişi kendini unutur, kutsal ismini unutur, artık kendine inanmaya cesaret edemez ve kendi olmayı çok güç bir olay olarak görür. Bunun yerine diğerlerine benzemeyi, bir taklitçi, yığın içinde kaybolan bir numara olmayı daha basit ve güvenli bulur." Bunda çağın karakteri de önemli rol oynar: "Çünkü yüzyılımız, söylendiği gibi sadece kendi cinsinin dünyaya adanmış, yeteneklerini kullanan, paraları yığan, söylendiği gibi başarıya ulaşmış insanlardan, önceden öyle olacakları görülen artistlerden ve diğerlerinden oluşmuştur. Bunların isimleri belki tarihe geçecektir, ama gerçekten kendileri olabilmişler midir? Hayır, tinsel olarak, ben'leri; her şeyi tehlikeye atacak benleri, Tanrı karşısında mutlak olarak benleri yoktur; ne kadar bencil olsalar da ben'leri yoktur." (23)

Kierkegaard, benin ölçütü olarak insanı değil Tanrı'yı koyar. Buna göre ben, her zaman bir şey karşısında, bir ölçüt karşısında bendir. Huzurunda ben olduğumuz ölçüt, benimizin niteliğini de belirler. Ama benliğimizin tüm öğeleri, yalnızca sonluluk, sınırlılık, zorunluluk ve beden öğeleri değil, sonsuzluk, özgürlük ve ruh öğeleri de Tanrı huzurunda ve Tanrı fikriyle etkin hâle gelebilir. Ben'in ölçütü olarak sonlu, sınırlı ve sırf bedensel bir varlığı alırsak, benliğimiz gizilgüçten etkin hâ-

Ben olmak, *nasıl ki umutsuzluğu tanımlıyorsa, aynı şekilde Tanrı huzurunda olmak da (before in God) ben olmayı tanımlar. Umutsuzluk konusundaki bütün tartışma da burada başlar:*

le gelmez. İnekleri karşısında ben olan inek çobanı, oldukça alt düzeyde bir bendir. Köleleri karşısında ben olan efendi, bir ben bile değildir. Ölçüt olarak yalnız anne babasını alan çocuğun büyüdüğünde ölçütü devlet olacaktır. Tanrı, insanın ölçütü hâline geldiğinde, ben sonsuzlaşır. Benin ölçütü her zaman, benin huzurunda, benin kendisine göre ben olduğu varlıktır (24). Benlik, ölçütü olan, karşısında ben olduğu varlıkla özdeşleşir. Bu şekilde sonsuz gücü kendi varlığında hisseden her birey, yalnız ölüme, sonsuzluğa yönelen bir varlık olarak değil, bizzat bu dünyada var olan bir birey olarak da sonsuzun gücünü içinde hissederek dünyadaki varoluşuna sağlam, sahici bir zemin kazandırır ve ben olabilmenin, bir birey olarak kendisi olabilmenin formülünü elde eder. Ben, karşısında ben olduğu varlıkla giderek hemhal olmaya başlar; inek çobanı inekleriyle, efendi köleleriyle ve Tanrı karşısında bir ben olan kişi de Tanrısıyla hemhal olmaya başlar. "İman demek şudur: Kendi olarak ve kendi olmayı isteyerek, kendi öz saydamlığı içinde Tanrı'nın içine dalmaktır." Ben'e kendi olma özelliğini kazandıran ve onun sonsuz ile olan bağını kuran, "Tanrı huzurunda olma" bilincidir. Tanrı huzurunda olma bilinci; Tanrı huzurunda yaşama, eyleme ve varolma bilincidir. Bir iyiliği sevap, bir kötülüğü günah yapan, Tanrı huzurunda olma bilincidir. Pagan, Tanrı karşısında değildir, böyle bir fikri yoktur; bu nedenle onun için günah kavramı da yoktur. Zira "her günah, Tanrı karşısında günahtır." (25) Ben, Tanrı fikriyle büyüyen, Tanrı fikrinin de kendisiyle birlikte büyüdüğü bir kavramdır. Tanrı huzurunda olmak, insanı bir tür içinde evrenselleştiren felsefi tutumun aksine, onun yeryüzündeki konumunu bir "birey" olarak da belirler. Geleneksel felsefi ve mantıksal kategoriler içinde Birey her zaman kavramın altındadır. Bu durum Kierkegaard'a tersine döner: birey temel bir konum kazanır: "Birey değil, kavram düşünülür." (26) Korku ve Titreme'de de geçtiği üzere, Tanrı karşısında kişi, bir birey olarak evrensel olandan daha yücedir. Zira onun evrensel olana çevrilemez bir dili vardır; tıpkı "iman şövalyesi" (knight of faith) İbrahim'in yaptığı "sonsuzluk hareketi"nde olduğu gibi (27).

Ben olmak, nasıl ki umutsuzluğu tanımlıyorsa, aynı şekilde Tanrı huzurunda olmak da (before in God) ben olmayı tanımlar. Umutsuzluk konusundaki bütün tartışma da burada başlar: Tanrı huzurunda olmanın verdiği sonsuzluk inancı, benliği ve umudu oluşturur. İsa'nın

"Lazarus dışarı çık!" diye seslenmesi, Lazarus'un sonsuzlukla iletişime geçtiğini, benliğini Tanrı huzurunda oluşturduğunu, ölümünün umutsuzluk gibi ölümcül bir hastalıktan olmadığını gösterir. Lazarus ölmüştür, ama ölümü ölümcül hastalıktan olmamıştır. Öldüğü bir gerçektir, bununla birlikte hiçbir zaman ölümcül hasta olmamıştır. Çünkü ölümcül hastalık, benlikteki sonsuzluk öğesinin yitirilmesidir. Ölümcül hastalığın olmayışı, Lazarus'un dirilmesinden değil, benliğindeki sonsuzluğu kaybetmemesinden kaynaklanır. Bu sonsuzluk ki, ona, varoluşunun her anında "Tanrı huzurunda" olma duygusu kazandırmıştır. Dolayısıyla İsa "Lazarus, dışarı çık" diye seslenirken, ölüye değil, bir diriye seslenmiştir.

Karşıtlık ve karşıt öğeler arasındaki (sonlu ve sonsuz, ruh ve beden, özgürlük ve zorunluluk arasındaki) içsel ilişki, benliğin özünde vardır. Zira benlik yalnız kendisini oluşturan öğelerden oluşmaz, bu öğelerin birbirleriyle olan ilişkilerinden de oluşur. Buna göre sonsuz ile sonlu, ruh ile beden, özgürlük ile zorunluluk sentez hâline gelir. Ayrıca bütün bu öğeler birbirleri ile ilişki içindedirler. Bu, benliğin "kendisi ile ilgilenen bir ilişki" olmasının gereğidir (28). Benliği kuran öz, sahip olduğu diyalektik ilişki, kendini oluşturan karşıtlıktır. Benlik karşıt kutupların sentezidir. Bu karşıt öğeler olmasa: ruh olmasa sadece beden olsa, sonsuz olmasa sadece sonlu olsa, özgürlük olmasa sadece zorunluluk olsa, bu durumda sadece sonlu insan ya da "doğal insan" (natural man) ortaya çıkar. Doğal benlik, aşkın olanı yitirmiş bir benliktir. Onda ruh, sonsuz ve özgürlük öğeleri etkin değildir. Yalnızca bedenin, sonlunun, zorunluluğun egemenliği altındadır. Bu durumda benlik ortaya çıkmaz, varoluşun ereği olan ben olma ödevi yerine getirilmiş sayılmaz. Bunun bir başka anlamı, bu kişinin ölümcül hastalık içinde, bir organizmanın tabi olduğu kurallara tabi olarak ölüme yenik düşmesidir. Kierkegaard, benliğindeki ruh, sonsuzluk ve özgürlük öğelerini yitirerek salt doğanın kuralarına tabi hâle gelen kişiyi "doğal insan" olarak niteler (29).

İnsanda ben olma potansiyeli vardır ve onun doğası aslında bir ben olabileceği şekilde tasarlanmıştır. Ben olma ödevi yerine gelmediği zaman yeryüzündeki yolculuğu da amacına ulaşmaz (30). Benlik, bir potansiyeldir. Kişinin kendi benliğini kuran öğeler arasındaki dengeyi iyi koruması gerekir. Aksi hâlde sonsuzu kaybetmek, özgürlük öğesini yitirmek, tinsellikten uzaklaşarak salt bedensel (doğal insanda olduğu gibi) bir yaşam sürmek, benlikten kopmayı getirir. Ben, sonlunun içine kapandığı için kaybolur (31). Ama sonsuzu kaybetmek nasıl bir umutsuzluk kaynağı ise, sonluyu kaybedecek şekilde sonsuz içinde eriyip gitmek de öyledir. Ben olmak dengede olmaktır: ne son-

suz için sonluyu, ne sonlu için sonsuzu, ne ruh için bedeni, ne beden için ruhu, ne ben için başkasını, ne başkası için kendi benini kaybetmektir. Ben olmak, tam da kendi varlığında bu karşıt öğelerin sentezini gerçekleştirip bir "ben" olarak varlık kazanabilmektir. Bunun yanında başkaları tarafından ben olmaktan alıkonulan kişiler de vardır ve bu da umutsuzluğun bir başka biçimini oluşturur. Buna göre "Ben'in kaybolmasına varacak kadar sonsuzluğun içine körlemesine dalan umutsuzluğun yanında, başkası tarından ben'inden yoksun bırakılmaya razı olan başka bir tür umutsuzluk da vardır" (32)

Olanaklılık ve zorunluluk da ben'in oluşumunda eşit olarak vardır. Eğer ben özgür değilse aslında hiçbir geleceği yoktur. Ben'in sonsuzluğa ve sonluluğa olduğu gibi eşit biçimde olabilire ve zorunluya da gereksinimi vardır. Zorunluluk durumunu göz önünde bulundurmadan her şeyi istemek, tıpkı özgürlük ve olasılık eksikliği gibi umutsuzluğa neden olur: "Sezar veya hiç olurum" diyen tutkulu kişi, Sezar olamaz ve bundan dolayı umutsuzluğa düşer." (33) İnsan zorunluluk eksikliğinden olduğu kadar olabilir eksikliğinden de umutsuzluğa düşer. Ben, zorunluluk kadar olasılık da taşır. Zorunluluktur, çünkü kendisidir; olabilirdir, çünkü kendi hâline gelmek zorundadır. Zorunluluk, varoluş evreninin değişmez yasalarını da ifade eder. Her bir birey, bu yasalar içinde doğup, yaşayıp ölmek zorundadır. Varoluşun zorunlulukları arasına kendi öykümüzü yazarız. Zorunluluk, Kierlegaard'un benzetmesiyle yalnız "sessiz harfler" gibi görünmektedir. Onları telaffuz edebilmek için olabilirlik de gereklidir. Burada kişinin kendi olanaklarını imgelem perdesinde seyretmesi ve bu şekilde kendi geleceğine doğru yönelmesi söz konusudur. Bu hareket ve olanaklılıklar evreninde önünde kendisi olma, bir ben hâline gelme ödevi vardır. Önündeki sonsuz olabilirlikten kendi benliğini kazanma; olanaktan edimsel, gizilgüçten aktif hâle gelme ödeviyle karşı karşıyadır. Kendi gerçekliğini kendi olanaklılığından çıkarması söz konusudur. Umutsuz kişi, ancak olanakla kurtulabilir. Bir olanak ortaya çıkar ve umutsuz kişi yeniden nefes alır, yeniden yaşamaya başlar. Çünkü olanak olmadan nefes alamaz. Bazen insanların ustalığı, olanağı bulmak için yeterli olur; ama inanmak söz konusu olduğunda yalnızca bir ilaç vardır: Tanrı için her ey mümkündür. Mü'min, umutsuzluğun kesin panzehirini elinde tutar; çünkü Tanrı her an her şeyi yapabilir. Çelişkileri çözen inancın sağlığı budur (34).

Tanrı ile olan bireysel ilişki, kendi sorumluluğunu, tercih ve seçeneklerini terk etmek anlamına gelmez, aksine daha fazla kendi sorumluluğuna, özgürlüğüne ve istencine sahip çıkmak anlamına gelir. Zira varoluş atılımı, her an kendini tazeleyen bir sorumluluktur. Ben

olma ödevi, bir defada olup biten bir işlem değildir. Kişi sonsuz karşısında her an kendini, kendi benliğini seçmek ve oluşturmak zorundadır. Bu bağlamda, Tanrı ile olan bireysel bağı, bir "kadercilik", kendi özgürlük ve sorumluluklarından vazgeçmek anlamına gelmez. Zira kaderci de, tıpkı sonsuzluğunu yitiren kişi gibi özgürlüğünü yitirerek Tanrı karşısında bir ben olma fırsatını kaybeder. Tanrı karşısında olmak özgülüğü yok eden değil, garantileyen bir durumdur. Kaderci, benliğindeki özgürlüğü yitirerek zorunluluğa saplanır. Kierkegaard'a göre onun durumu, bütün yiyeceğini altına çevirdiği için açlıktan ölen kralın durumuna benzer. Beni, özgürlük, olanaklılık, olasılık öğesini yitirdiği için nefes almaz ve boğulur gider. Kadercinin umutsuzluğu, Tanrı'yı kaybettiği için beni kaybetmesindendir. Tanrı'dan yoksun olmak, benden yoksun olmaktır. Tanrı için her şey mümkündür. Tanrı saf olabilirliktir, zorunluluğun yokluğudur. Dua etmek, olabilirlikler alanına yönelmek, seçenekler arasından en iyi ve en uygun olanını seçmek ve dilemektir. Dua eden kişi, Tanrı için her şeyin mümkün olduğunu bilir. Umutsuzluk da bir "günah kategorisi" olarak ortaya çıkar bu durumda. Olabilirlik, olanaklılık, akciğerimizdeki oksijen gibidir. "Nasıl ki oksijen ve azot ayrı ayrı teneffüs edilmezse, dua etmenin nefesi olabilirlikten veya zorunluluktan ayrı ayrı beslenemez. Tanrı mutlak olabilirliktir." (35)

Şu hâlde ölümcül hastalık, bedenin değil, benin ve ruhun bir hastalığıdır. Bu hastalıkla kişi sonsuzluğa olan inancını kaybeder. Böylece benliğindeki sonsuzluk öğesi etkinliğini yitirir. Kişi bu şekilde sonlu içinde sınırlanır. Benliğinde sonsuzluk öğesini barındırmayan, sonlu ve sonsuzun sentezini başarılı bir şekilde kurarak "an"da varoluşa gelmeyen kişi umutsuz, bedensel olarak olmasa bile ruh ve benlik olarak "hasta" bir kişidir. Umutsuzluk her biçimiyle benliğin gizilgüçten aktif hâle gelmediği, üstelik bir "sorun" olarak da görülmediği ya da çeşitli nedenlerle ertelendiği durumlarda ortaya çıkar.

3. Umutsuzluk ve Sıçrama

"Ölümcül hastalık", temelde bireyin Tanrı ile bireysel ilişkisini yansıtan bir inama sorunudur. Ölümsüzlüğe inanan için, ölüm bile ölümcül hastalık değildir. İnanan kişi için ölümcül hastalık olan hiçbir şey yoktur, ölüm bile yaşama geçiş yoludur. Bazı umutsuzluk biçimleri vardır ki, onlar kişinin bir beni

Kişi, *umutsuzluk hâli iyice yükseldiğinde, kendi sonluluğundan, kendi dünyasallığından, kendi zorunluluğundan, kendi sonluluğundan yılgınlığa düşer.*

olduğunu bilmemesinden kaynaklanır. Bazı umutsuzluk biçimleri de vardır ki ısrarla kendisi olmak istememeden kaynaklanır. Bazıları da kendisi olmak isteyen kişinin umutsuzluğudur. Umutsuzluğun bu üç türünde de kişinin kendisi olmak istemesi ile ilgili bir temel durum söz konusudur. İnsan kendi benliğini oluşturduğunda, ancak sonsuzluğa ve ölümsüzlüğe hazır hâle gelebilir. Ölümcül hastalık, benliği oluşturamamaktır, umutsuzluktur, Tanrı karşısındaki merkezî konumu kaybetmektir. Bu, bir başka yaşam umudunun sönmesidir. Artık ne öte dünya, ne bengi hayat; ölüm ardında hiçbir şey bırakmadan geçer (36). İşte umutsuzluk, böyle bir ölüm hâli karşısında ortaya çıkar. Benliğindeki sonsuzluğu, "Tanrı huzurunda olma" hâlini yitiren kişi umutsuzdur. Çünkü sonlu ve sınırlı bir şekilde, hayatın ve dünyanın gereklerine boyun eğerek karşı konulmaz bir şekilde ölüme doğru yürümektedir.

Kierkegaard Ölümcül Hastalık'ta bir "kurtuluş" (salvation) anlayışı ortaya koyar. Kurtuluş, "ruhun ve benliğin hastalığı" olan ölümcül hastalıktan kurtuluştur, iyileşmek ve sağlığa kavuşmaktır. Kişi bu hastalıktan benliğindeki sonsuzluk ve özgürlük öğelerini etkin hâle getirerek kurtulabilir. Bu ise her zaman bir "sıçrama"yı gerektirir. Immanuel Kant, Salt Aklın Eleştirisi'nde, fenomenler alanının bilgisini elde etme konusunda eleştirel bir yaklaşım geliştirirken, insan aklının Tanrı, ruh, evren idelerine (antinomi) eğilimli olduğunu, fakat bunu salt aklın sınırları içinde (pratik aklın değil) yapmaması gerektiği konusu üzerinde durur. Buna göre kişi kendine ait biricik aklını yitirmek istemiyorsa böyle bir sıçramada bulunmamalıdır. Zira fenomenler alanına yönelen anlama yetisinin kategorileri, aklın idelerini kavrayabilecek bir yapıda değildir (37). Kierkegaard, paradoksun, absürdün, tutkunun ve imanın filozofudur. O her zaman "sıçrama"dan yana olmuştur. "Sıçrama" (leap) mantık aracılığıyla değil, umutsuzluk ve kaygı ile ortaya çıkar. Varoluş alanları arasındaki dikey geçişlilik sıçrama vasıtasıyla gerçekleşir. Buna göre kişi yaşadığı varoluş alanında ıstırap, acı ve umutsuzluk gibi yaşantı ve benlik durumları ile bir üst varoluş alanına geçiş yapar. Kendi hâlinden memnun olduğu sürece, doğal olarak içinde yaşadığı varoluş alanından ayrılmak, farklı bir yaşantı durumuna geçmek istemez; buna ihtiyaç duymaz. Fakat umutsuzluk ve ıstırap yoğunlaştıkça, bir başka varoluş alanına geçiş yapma isteği de şiddetlenir. Bu anlamda umutsuzluğun en yoğun olduğu seviye, bir başka varoluş alanına

sıçrama yapma olasılığının en güçlü olduğu seviyedir. "Bilinç ne kadar fazla olursa umutsuzluğun şiddeti de o kadar fazla olur." (38) Bilinçsizliğin zirveye çıktığı durumda, umutsuzluk da doruk noktasına ulaşmış demektir. İşte bu noktada kırılma başlar ve umutsuzluk başka olasılıklara, başka yaşama biçimlerine doğru açılım yapar.

Kişi, umutsuzluk hâli iyice yükseldiğinde, kendi sonluluğundan, kendi dünyasallığından, kendi zorunluluğundan, kendi sonluluğundan yılgınlığa düşer. Umutsuzluk, dayanılmaz bir hâl aldığında yeni bir varoluş alanına sıçrama durumu söz konusu olur. Umutsuzluk bu hâliyle olumlu bir anlam kazanır. Zira o her zaman tinsel bir hâli ifade eder. Bu nedenle de insanı hayvandan üstün kılan bir özelik taşır. Acıda ve umutsuzlukta insandaki tinselliği etkin hâle getiren, harekete geçiren bir özellik görür. "Bu hastalığın farkında olmak, insanı hayvanlardan üstün kılar. Bu hastalığın bilincinde olmak, mü'minin doğal insan karşısındaki üstünlüğünü oluşturur." (39) Bu da umutsuzluğun olumlu özelliklerinden biridir. Böylece umutsuzluk diyalektik bir yapı içinde kendini yaşatır. Kierkegaard'un umutsuzluğu "diyalektik" bir durum olarak ele alması, bu yaşantı biçimindeki olumlu ve olumsuz niteliklere ve bu nitelikler arasındaki içsel bağa gönderme yapar. Böylece umutsuzluk kendisi hakkında bir bilince dönüşerek sonluluktan sonsuzluğa, zorunluluktan özgürlüğe, bedensellikten tinselliğe sıçrayabilmenin eşsiz ve biricik gücü hâline gelir. Bu demektir ki, umutsuzluk, ben hâline gelmenin de gizilgücüdür. Sonludan sonsuza, benlik yoksunluğundan benliğe geçişin de gizilgücüdür. Umutsuzluğun diyalektiği, ondaki olumlu ve olumsuz niteliği ifade eder. Bu karşıt nitelikler ben olma ve benlikten çıkma arasında yaşanan bir gerilimdir. Ama onun olumludan olumsuza, olumsuzdan olumluya geçme durumu, doğal bir döngüyü ifade etmez. Bir başka deyişle bu doğal bir süreç değil, kişisel duyarlılık, yaşam deneyimi, kişisel özellikler, tercihler, tutumlar kişinin yaşadığı umutsuzluğu belirler. Tabii ki, anahtar kavram, Hannay'ın da işaret ettiği gibi (40) her zaman "tercih/seçim"dir: Kişinin umudu, benliği, sonsuzluğu ve özgürlüğü seçmesi de gerekir.

Sonuç

Kierkegaard, genç yaşta ölmesine karşın (1813-1855) verdiği eserlerle felsefeyi derinden etkilemiş bir filozoftur. Bu etki felsefeden edebiyata, sanattan ilahiyata oylumunu genişleterek devam etmektedir. Onun eserlerinden bir kısmı, psikolojik içeriklidir. Kaygı, korku, umutsuzluk, tutku gibi kavramlar konusunda, kendi zamanına değin örneği görülmeyen bir şekilde, psikolojik, teolojik ve felsefi çözümlemeler getirmiş-

tir. "Psikolojik üçlü" diye adlandırabileceğimiz Korku ve Titreme, Kaygı Kavramı ve Ölümcül Hastalık'ta kaygı, korku ve umutsuzluk kavramlarını ele alır ve bunu bir başka önemli kavramla, benlik kavramı ile ilişki içinde yapar. Kaygı benliğe göre kaygı, umutsuzluk benliğe göre umutsuzluk, korku benliğe göre korkudur. Ölümcül Hastalık'ta, benliğin aldığı çeşitliliğe ve kendi içindeki derecelenmesine göre umutsuzluk biçimleri ortaya çıkar. Bu derecelenmeleri belirleyen kişinin Tanrı karşısındaki konumudur. Ölümcül hastalık, geniş anlamda, umutsuzluktur. Umutsuzluk ise benliğin sonsuzla ilişkisini kaybetmesinde veya kuramamasında ortaya çıkar. Kendi benini gerçekleştirmek, benliğin ruh, sonsuzluk ve özgürlük gibi tinsel nitelikli öğelerini etkin hâle getirmekle mümkündür. İster sonlu ve sonsuz, ister özgürlük ve zorunluluk, isterse ruh ve beden arasında olsun, sentezin kurulamadığı her bir durumda benliğin de kurulamaması durumu söz konusu olur.

Kierkegaard'a göre, kaygı ve tedirginlik, yaşamın sahici yapısını kaybetmeyen ve varoluşunu iman temelinde anlamaya çalışan bireyin özgül konumudur. İnsanın yeryüzündeki temel konumunu ifade eden tedirginlik, kaygı ve umutsuzluk gibi ruh hâlleri, kendi içlerinde ölüm ve ölümsüzlük karşısında bir tutumu da taşırlar. Dünyadaki varoluş, tedirginliktir. İnsan, ürkek bir güvercin gibi konar hayat ağacının dalına. Kendine, kendi varoluşuna ait bilinci ne denli keskinleşirse tedirginliği de o kadar artar. Tedirginlikten, kaygıdan uzaklaştıkça, unutkanlığı da artar, kendi tinsel konumundan da uzaklaşır. Giderek dünyaya ait bir şey, nesneler arasında bir nesne olmaya başlar. Kaygı, korku, umutsuzluk ve tedirginlikle kişi ben olmanın olanağına erişir. Bu olanak, "Tanrı huzuru" kategorisi ile mümkün hâle gelir. Tanrı karşısında olmak, gerçek konumdur. Bu konumda kişi, şunun ya da bunun değil, Tanrı karşısında bir ben olmanın imkânını da elde eder. Ben, hep bir şey karşısında bendir: Çoban sürüleri karşısında, çocuk anne babasının karşısında, bir başkası devlet erki karşısında bendir; daha doğrusu bir ben bile değildir. Kişi bir benlik olarak gerçek konumuna ancak Tanrı huzurunda kavuşur. Bunun dışındaki bütün sonlu, gereklilik ve zorunluluk yasalarına bağlı, maddesel konumlar; kişiyi bir benlik hâline getirmeye yetmez. Tanrı huzurunda olmak, kişinin bir benlik hâline gelmesinin imkânını yakaladığı, sonlunun ve sonsuzun, özgürlüğün ve zorunluluğun, ruhun ve bedenin sentezini kurduğu ve bu şekilde bir ben olmanın imkânını elde ettiği gerçek, sahici bir konumdur. "Kendi olmaya cesaret etmek, aslında bireyi, şunu veya bunu değil, Tanrı karşısında çabasının ve sorumluluğunun devasalığı içinde yalnız bir bireyi kavramaya cesaret etmektir." (41)

Kierkegaard korkuyu, kaygıyı, tutkuyu, umutsuzluğu ele alır. Ama

onun tutumunda, bu kavramlara ve varoluş durumlarına yaklaşımda, "iman" hep merkezi konumda bulunur. Ölümcül Hastalık'ta da ölümsüzlük inancının yaşamın anlamı sorununa yaptığı katkıyı tartışır, yaşamı ve ölümü "sonsuzluk" kavramı bağlamında yorumlar. Umutsuzluk her hâliyle "ben" olmanın gerçekleşmediği bir durumdur. Ama o aynı zamanda kendi kendini yok etme, kendi kendini sağaltma gücüne de sahiptir. O, çaresi kendisinde olan bir hastalıktır. Zira varoluşun sahici doğasına bir yol bulmak her zaman mümkündür ve bu her şeyden önce kişisel tercihin ve kararın bir ürünüdür. Bu nedenle, ben olmak, bir kesinlik ve verilmişlik değildir. İnsan ben olmaya hep hazırdır. Bunun için ben olma olasılığına yapışması, kendi içindeki sonluluk ve sonsuzluk, ruh ve beden, özgürlük ve zorunluluk öğelerini etkin hâle getirmesi gerekir. Kierkegaard'a göre, Tanrı insanın önüne ben olma olanağını koyarken, onun ellerinden kaçıp gitmesine de izin vermiştir (42). Ama kişi ne kadar umutsuz da olsa önünde hep ben olabilme imkânı vardır. Hatta umutsuzluk bile benliğe çıkan yollardan biridir. Umutsuzluktan kaçış, onu benliğe, umuda ve kurtuluşa götürür. Kişi, umutsuz olduğu için kendisi olmak ister. Bu da sonsuzun andaki parlamalarından biridir. Zira "inanca götüren bu umutsuzluk, sonsuzluğun yardımı olmadan var olamaz." (43) Ama bunun yanında mutsuzluk kendi içinden kendi çaresini çıkarmazsa, salt umutsuzluk olarak kalırsa, varoluşun çöküntüye geçtiği noktaya da ulaşır. "Eğer yaşamın yalnızca umutsuzluğu taşıyorsa gerisinin hiçbir önemi yoktur! İster zaferler, isterse yenilgiler söz konusu olsun, senin için her şey kaybedilmiştir, sonsuzluk artık seni artık hiç içine almaz, seni hiç tanımamıştır." (44) İmanın verdiği olgunluk, terbiye, güç ve karakter şudur: "Bir kişi, her kim olursa olsun: kocakarı, bakan, tüccar, berber, kim olursa olsun, Tanrı huzurunda varolur. Yaşamı boyunca, bir kez kralla konuştuğu için belki de gururlanacak olan bu kişi, Tanrı'nın karşısındadır, gerektiğinde her zaman dinleneceğinden emin olarak Tanrı'yla konuşabilir ve Tanrı'nın içtenliği içinde yaşamın sunulduğu kişi odur." (45) İşte Kierkegaard'ın çizdiği tabloya göre, benliğin umudu, aydınlığı ve sonsuzluğu burada başlar; umutla iman, imanla sevgi özdeşleşir. Benlik sonsuzluğu ve özgürlüğü solumaya başlar. Bu bir ben olmanın mucizevî gücü, neşesi ve sevincidir. Kişi, bu güçle her an, zorunluluktan arta kalan boş satırlara kendi benliğinden türeyen öyküsünü yazacaktır.

Kierkegaard'a *göre, kaygı ve tedirginlik, yaşamın sahici yapısını kaybetmeyen ve varoluşunu iman temelinde anlamaya çalışan bireyin özgül konumudur.*

Kaynaklar

1. *Søren Kierkegaard, The Concept of Anxiety, tr. Reidar Thomte, Princeton University Press, Princeton, 1992, s. 45.*
2. *Martin Heidegger, Being and Time, tr. J. Macquarrie – E. Robinson, Blackwell Publishing, Oxford-Cambridge, 1995, s. 294, vd.*
3. *J.-Paul Sartre, Bulantı, çev. Erdoğan Alkan, Altın Kitaplar, İstanbul, 1973, s. 210, 275. Ayrıca bkz. Dostoyevski, Yeraltından Notlar.*
4. *Bkz. Albert Camus, Sysphos Söyleni, çev. Tahsin Yücel, Adam Yayınları,İstanbul, 1988, s. 13.*
5. *Hölderlin, Empedokles, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000. Buradaki alıntı Tahsin Yücel çevirisidir. Bkz. Albert Camus, Başkaldıran İnsan, V yayınları, Ankara, 1990, Epigraf.*
6. *Walter Kranz, Antik Felsefe, çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 25 – 26.*
7. *Upanişadlar, çev. M. Ali Işın, Dergah Yayınları, İstanbul, 1976, s. 22.*
8. *Homeros, "Bilim-öncesi Felsefi Düşüncelerinden Örnekler", bkz. Walter Kranz, Antik Felsefe, s. 3.*
9. *Yohanna, 11:25-26.*
10. *Bu ayetlerden bazıları için bkz. 2/28, 3/106, 6/30, 7/57, 13/60, 16/38, 17/50, 18/21, 19/70, 20/102.*
11. *Agustinus, Confessiones (İtiraflar)'dan, bkz. Betül Çotuksöken - Saffet Babür, Orta Çağda Felsefe, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 54.*
12. *Antik Yunan kültüründeki pysiche bedendeki canlılıktır, nefestir, soluktur. Kişi öldükten sonra pysiche dönemin yaygın inanışına göre başka bedenlerde yeniden cisimleşerek yaşamaya devam eder. Hıristiyanlıkla birlikte (daha sonra İslamiyet de bu inanca katılır), kişisel, bireysel ruhlar bir defa yeryüzüne gelir, ölümle birlikte sonsuz yaşama geri döner. Onun yaşaması fiziksel dünyada değil, farklı bir dünyada (ahirette) gerçekleşir. Ölüm, ruhun kendi kaynağına geri dönmesidir; "Tanrı'dan gelen, Tanrı'ya döner" anlayışı bu durumu ifade eder.*
13. *Bu yolculuk, "Ey Ölüm! Bütün insanlar, bir kimsenin öldükten sonra da var olup olmadığı konusunda tartışıp dururlar. Bunun hakikatini ancak sen bilirsin" diyen Hint kültürünün önemli eseri Upanişatlar'da şu ekilde geçer: "İnsan da tıpkı bir tohum tanesi gibi olgunlaşır, toprağa düşer, yok olur ve zamanı geldiğinde tekrar meydana çıkar." Bkz. Upanişadlar, s. 20-21.*
14. *Empedokles, Arınmalar Manzumesi'nden, bkz. Walter Kranz, a.g.e., s. 103.*
15. *Sonsuzluk zaman içinde, anda kendini gösterir. An, varoluşun geçtiği, yaşandığı zamandır. An, fiziksel bir zaman değil, ruhun zamanıdır. Buna göre fiziksel nesneler için "an" yoktur, ancak insanlar için "an" vardır. Çünkü an sonsuzun zamanda yansımasıdır, parlamasıdır.*
16. *Søren Kierkegaard, Søren Kierkegaard, The Concept of Anxiety, tr. s. 64, vd.*
17. *Søren Kierkegaard, Ölümcül Hastalık, Umutsuzluk, çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997. İngilizce çeviri: The Sickness unto Death, tr. Alastair Hanay, Penguin Books, London, 1989.*
18. *Yohanna XI: 11-44.*
19. *Søren Kierkegaard, The Sickness unto Death, s. 43.*
20. *Bkz. Søren Kierkegaard, Concept of Anxiety, s. 47-48.*
21. *Bkz. Søren Kierkegaard, The Sickness unto Death, s. 62-63.*
22. *Blaise Pascal, Düşünceler, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Oluş Yayınları, İstanbul, 1966, s. 30.*

23. Søren Kierkegaard, Ölümcül Hastalık, s. 43, 48.
24. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 96.
25. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 97-98.
26. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 137.
27. Søren Kierkegaard, Fear and Trembling, tr. Alastair Hannay, Penguin Books, London, s. 108, 125.
28. Søren Kierkegaard, The Sickness unto Death, s. 43.
29. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 39, 45.
30. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 47.
31. Søren Kierkegaard, Ölümcül Hastalık, s. 7.
32. Bkz. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 47.
33. Bkz. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 31.
34. Bkz. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 48-53.
35. Søren Kierkegaard, a.g.e., s. 54
36. Søren Kierkegaard, Ölümcül Hastalık, s. 30
37. Bkz. Immanuel Kant, Prolegomena, çev. İonna Kuçuradi – Yusuf Örnek, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 82.
38. Sören Kierkegaard, a.g.e., s. 72.
39. Sören Kierkegaard, a.g.e., s. 45.
40. Alastair Hannay, "Introduction" to The Sickness unto Death, s. 3.
41. Sören Kierkegaard, Ölümcül Hastalık, s. 15.
42. Søren Kierkegaard, a.g.e,. 28.
43. Søren Kierkegaard, a.g.e,. 82.
44. Søren Kierkegaard, a.g.e,. 41.
45. Søren Kierkegaard, a.g.e,. 102.